

tes/indtil hele Rigsdagen igen
træder sammen. Dette skal ske
inden to Maaneder efter Op-
løsninngen.

§23 Kongen kan for Rigs-
dagen lade fremsætte
Forslag til Love og andre Be-
slutninger.

§24 Kongens Samlykke
udfordres til at give en
Rigsdagsbeslutning Lovs-
kraft. Kongen befaler Lovens
Kundgørelse og drager Om-
sorg for dens Fuldyrdelse.

Men Kongen ikke stadfæstet
et af Rigsdagen vedtaget Lov-
forslag inden næste Rigs-
dagsamling / er det bort-
faldet (jfr. dog § 93).

§25 I særdeles paatræng-
ende Tilfælde kan
Kongen / naar Rigsdagen
ikke er samlet / udstede fo-
reløbige Love / der dog ikke
maa stride mod Grundlo-
ven og altid straks efter den
følgende Rigsdags Sam-
mentræden skal forelægges
denne / uden hvis Bekræftel-
se Loven bortfalder. Forelø-
bige Love behandles først
i Folketinget.

§26 Kongen kan bestem-
me / at Tiltale ikke
rejses / og kan benaade for
idømt Straf. Ministrene kan
han kun med Folketingets
Samlykke benaade for de dem
af Rigsretten idømte Straffe.

§27 Kongen meddele-
r dels umiddelbart / dels
gennem vedkommende Re-
geringsmyndigheder saa-
danne Bevillinger og Und-
tagelser fra Lovene / som

enten ifølge de før S. Juni 1849
gældende Regler er i Brug
eller hvortil Mjæmmel indehol-
des i en siden den Tid udgic-
ven Lov.

§28 Kongen har Ret til
at lade slaas Mont i
Menhold til Loven.

IV

§29 Rigsdagen bestaar
af Folketinget og
Landstinget.

§30 Valgret til Folketin-
get har enhver Mand
og Kvinde / som har Indføds-
ret / har fyldt sit 25de Aar
og har fast Bopæl i Landet
medmindre vedkommende:

a. ved Dom er fundet skyldig
i en i den offentlige Mening
vanærende Handling uden at
have faaet Åresoprejsning.

b. nyder eller har nydt Un-
derstøttelse af Fattigvæsen-
net / som ikke er enten efter-
givet eller tilbagebetalt /
c. er ude af Raadighed over
sit Bo paa Grund af Konkurs
eller Umyndiggørelse.

§31 Valgbar til Folketin-
get er enhver / som i
Menhold til § 30 har Valgret
til dette.

§32 Antallet af Folketin-
gets Medlemmer
fastsættes ved Valgloven /
men maa ikke overstige 140.

c Til Sikring af en ligelig Be-
presentation af de forskellige
Anskuelser blandt Vælgerne
bestemmer Valgloven Valg-
maaden og de nærmere
Regler for Valgrettens Udø-
velse / herunder / hvorvidt

KLAUS BERNTSEN OG GRUNDLOVEN AF 1915

Af Jeppe Nevers

Hvornår blev Danmark egentlig et demokrati? Det traditionelle svar har været: med vedtagelsen af Danmarks Riges Grundlov i 1849. Med grundlovens vedtagelse afsluttedes enevældens epoke, og efter den kommer som bekendt folkestyrets epoke. Det er en opfattelse, der findes i utallige historiebøger, i den offentlige debat og ikke mindst i den brede befolkning. Sandt er det da også, at grundlovens vedtagelse var et tigerspring i demokratisk retning. Med dens vedtagelse sikredes alle danske statsborgere en række individuelle rettigheder, og der indførtes, hvad man kaldte den almindelige valgret til den lovgivende forsamling. Selv om denne almindelige valgret ikke omfattede, hvad man siden har kaldt de syv f'er (fruentimmere, folkehold, fattige, fallenter, forbrydere, fremmede og fjolser), så var den efter datidens forhold meget vidtgående. Det er senere blevet beregnet, at 73 % af alle mænd over 30 år fik valgret til den lovgivende forsamling.¹ Det er derfor slet ikke

*Et uddrag af grundloven af 1915. § 30 formulerer principperne for valgret til Folketinget.
Kilde: Rigsarkivet.*

Med grundloven af 1915 blev valgretten udvidet til også at omfatte kvinder, tyende og besiddelsesløse, og langt flere danskere fik dermed del i demokratiet. I denne artikel ser lektor, ph.d. Jeppe Nevers på baggrunden for grundloven og på en af de vigtigste figurer bag den, fynboen Klaus Berntsen.

uden grund, når vi til grundlovsfester har fejret grundlovens vedtagelse som demokratiets gennembrud.

Det hører imidlertid også til historien om det danske demokrati, at grundloven af 1849 slet ikke var tænkt som fundamentet for et demokrati. Det var i datiden en almindelig sprogbrug, at den udvidede valgret var et demokratisk element i grundloven, men i årene efter 1849 var det ikke en almindelig erfaring, at Danmark nu var et demokrati. Det danske rige var fortsat et monarki, tidligere et enevældigt monarki, nu et konstitutionelt monarki. Diskussionerne i 1848-49 stod derfor heller ikke om, hvorvidt Danmark skulle være et de-

Portræt af Klaus Berntsen som ung.
Kilde: Wikipedia.

mokrati eller ej, men derimod om, hvor stærkt det demokratiske element skulle være.² Efter at euforien omkring 1848-49 havde lagt sig, var der mange, der fik kolde fødder, og som mente, man var gået for langt. I forfatningshistorien står ikke mindst den konservative grundlovsrevision fra 1866 som et monument over den demokratiske sejr, der vandt frem i 1850'erne og i 1860'erne, og den historiske forskning har for længst vist, hvordan det danske demokrati på denne baggrund blev udviklet gradvist og under betydelig modstand.³ I et historisk perspektiv giver det således mere mening at se det danske demokratis fødsel i et langstrakt perspektiv; som et forløb, der begyndte i midten af 1800-tallet (og med vigtige rødder længere tilbage), og som på den baggrund udviklede sig gradvist, og som i øvrigt stadig udvikler sig, senest med den dybe integration i det europæiske samarbejde.

Men skal man finde en periode, da demokratiseringen især fandt sted, er perioden mellem den første grundlov af 1849 og grundloven af 1915 et godt bud. I 1849 var den demokratiske kraft stadig noget nyt og for mange noget, der skulle tøjles og begrænses, og "demokraterne" stod klart på venstrefløjen i den grundlovgivende rigsforsamling – i 1915 var det de demokratiske bevægelser og partier selv, der sad med magten. Med grundloven af 1915 blev valgretten for alvor almindelig, og de fire "gamle" partier i dansk politik stod alle bag den. Her i jubilæumsåret har vi fejret grundloven af 1915 især som et monument for kvindevalgretten, men i datiden handlede det lige så meget om valgret til tyende og besiddelsesløse og om et opgør med den privilegerede valgret til Landstinget, som var blevet indført i 1866. Altså det system, hvor 12 af de 66 medlemmer af Landstinget udnævntes af kongen (for livstid), og hvor valgene af de resterende medlemmer skete gennem et kompliceret valgmandssystem, der gav de højest beskattede størst vægt og reelt sikrede de store ejendomsbesiddere en form for vetoet. Tanken med det system var at begrænse de demokratiske kræfter, at give demokratiet en konservativ modpol. Men med grundloven af 1915 sejrede en anden ånd, nemlig ligeretstanken – eller som man sagde i datiden: *lige ret for mand og kvinde, lige ret for rig og fattig, lige ret for by og land*.

Det giver derfor god mening at se grundloven af 1915 som det demokratiske Danmarks grundlov. Men hvad var det for en idé om demokrati, der brød igennem i 1915 – hvad var ånden bag den grundlov, vi fejrer i år? For at give et bud på de spørgsmål, skal vi se nærmere

Klaus Berntsen med kone, barn og skolebørn i Højby Friskole 1874. Kilde: Højby Lokalhistoriske Arkiv.

på en af dem, der betød allermest for grundlovens tilblivelse, nemlig fynboen og venstrepolitikeren Klaus Berntsen.

Det fynske bagland

Berntsen blev født i 1844 i landsbyen Eskildstrup syd for Årslev. Hans far var gårdejer, og hjemmet var grundtvigsk præget, og af lokale grundtvigianere som Kristen Kold og Kristian Appel blev han i lokale fri- og højskolekredse uddannet til lærer. Han var blandt andet tilknyttet Kolds høj- og friskole i Dalby i 1860-61. Det siges, at han helst ville have været præst, men af økonomiske årsager blev det til en løbebane som fri- og senere højskolelærer.⁴

Han begyndte som friskolelærer i Højby i 1862 i en alder af blot 18 år og altså uden en formel uddannelse. Her fik han dog en betydelig succes, og elevkredsen voksede hurtigt fra en halv snes

til ca. 80 elever, og i 1869 opførtes en ny bygning til friskolen. I denne periode, der af nogle er blevet kaldt hans lykkeligste, drev han, hvad vi må formode har været en tidstypisk grundtvigsk friskole. Håndskrevne kladdehæfter fra begyndelsen af 1860'erne vidner om, at Grundtvigs Danmarkshistorie og hans verdenshistorie har været vigtige dele af det stof, børnene er blevet præsenteret for, og i de håndskrevne vedtægter fra 1887 står der, at skolens mål var at *"udbrede kristelig og folkelig Oplysning blandt Sognets og Omegnens opvoksende Ungdom"*.⁵

I løbet af 1860'erne og 1870'erne blev Berntsen et lokalt fyrtårn for den folkelige oplysning. Carl Nielsen, som han stod meget nær og på afgørende tidspunkter hjalp ind i det københavnske kulturliv, skrev i 1905 til Berntsen: *"De aner neppe selv hvor langt ud og dybt ned De trængte i Folks Sind den-*

gang. De stod for os alle sammen som et Eventyr og som noget helt nyt, varmt og friskt. Der var Haab naar vi saa Dem og vi blev helt glade naar vi hørte Dem og fik en Følelse af at vi ogsaa selv var Mennesker af bedre Slags; og vi blev virkelig bedre.”⁶

I 1881 drog Berntsen videre, fra friskolen i Højby til højskolen i Særslev (syd for Bogense), hvor han virkede som leder frem til 1889, og hvor han også kom til at indtage en central plads i det lokale liv. Da han i 1889 forlod sin stilling for at hellige sig det politiske liv, var der en meget bred kreds af lokale, der skrev til ham og inderligt bad ham om at blive. Han var altså en politiker med et solidt bagland i det fynske, og han vedblev i øvrigt at interessere sig indgående for fynske forhold, herunder fynsk lokalhistorie. I 1915, som forhenværende konseilspræsident og kommandør af Dannebrog, skrev han til Landsarkivet for Fyn og bad om en lokalhistorisk redegørelse for forhold vedr. Højby Sogn, og i gamle udgaver af Fynske Årbøger finder man også en Klaus Berntsen som medlem.

Men her skal vi ikke fortabe os i den interessante biografi – vi skal derimod følge det politiske spor, som begyndte allerede i 1860’erne og 1870’erne.

Berntsen var nemlig ikke kun grundtvigsk skolemand. Meget tidstypisk var han engageret i et væld af aktiviteter, der var nært forbundet og udviklet omkring det grundtvigsk-folkelige udgangspunkt. Han var for eksempel særdeles aktiv i skyttesagen på Fyn, han stod bag oprettelsen af *Fyns Tidende* i 1872 og senere *Assens Amtsavis*, og ikke mindst var han med til at rejse Venstrebevægelsen på Fyn. Som politiker blev han kendt især for sine mange taler overalt på øen. Se-

nere blev han også på landsplan respekteret for sine retoriske evner. Det siger således meget om Berntsens politiske profil, at hans statue i Assens viser ham stående ved en talerstol. Og som folkelig agitator fik han stor betydning for Venstre på Fyn. Ved rigsdagsvalget i 1870 opnåede Venstre blot fire af de fynske mandater i Folketinget, ved valget i 1876 opnåede de hele 12 mandater – herimellem lå den periode, da Berntsen og andre rejste øen rundt og talte Venstres sag. I samme periode gik Højre tilbage fra ti til to mandater.

Han stillede selv op til Folketinget allerede i 1869, og i 1873 valgtes han i Bogensekredsen, hvis repræsentant han var frem til 1884. I denne periode sad han også i Højby Sogneråd (1870-76) og i Odense Amtsråd (1880-86). Fra 1885 sad han endvidere i Særslev Sogneråd. I 1886 blev han genvalgt til Folketinget, nu i Assens, hvis folketingsrepræsentant han var helt frem til 1926. I alt virkede han som folketingsmand i 51 år, hvilket den dag i dag er rekord i dansk parlamentarisk historie. I 1889 flyttede han, efter tiden i Særslev, til København, men han bevarede som nævnt forbindelserne til det fynske. Det er således symptomatisk for hans virke, at en lang række af beboere i fødebyen Eskildstrup i 1910 skrev og ønskede ham hjerteligt tillykke med udnævnelsen til konseilspræsident – de gav ham i den anledning deres ”*hjerterligste Lykønskning og Hilsner med Håb og Ønske om, at det maa blive til Held og Lykke for vort Fædreland.*”⁷

Berntsen var med andre ord et meget tidstypisk eksempel på en venstrepolitiker, der så en nær forbindelse mellem det grundtvigske arvegods og den folkelige mobilisering i det politiske liv. Man

Berntsen sad i Folketinget i hele 51 år og var vidt og bredt kendt for sine talegaver. Det er derfor ganske velvalgt, at hans statue i Assens står ved en talerstol. Kilde: Assens Lokalkarkiv.

kunne sige, at for grundtvigske venstrefolk som Berntsen var den grundtvigske og antiautoritære tilgang til de teologiske spørgsmål og kampen for lige ret og folkelighed i det politiske liv to sider af samme sag. Ligesom folket havde rejst sig i kirkelige spørgsmål og i spørgsmålet om dannelse, uddannelse og oplysning, ligeså skulle det rejse sig politisk og blive sin egen herre.

Det politiske virke

I Folketinget placerede Berntsen sig blandt de moderate venstrefolk, der endte med at stemme for det forlig med Højre, der i 1894 førte til Estrups fald, men ikke til et magtskifte. Det satte ham og andre i det moderate Venstre i opposition til den del af Venstre, der samledes i Venstrereformpartiet, og som

blev de egentlige sejrherre i 1901. J.C. Christensen var lederen af den gruppe. Faktisk var de fynske venstrefolk ganske velrepræsenterede i den moderate del af Venstre, og med sin pragmatiske tilgang til politiske spørgsmål var det utvivlsomt også dér, Berntsen ideologisk set hørte hjemme. Hans placering i det moderate Venstre var også grunden til, at han først blev taget til nåde og blev minister i det første Neergaard-ministerium i 1908.

Forholdet til J.C. Christensen blev aldrig godt. Under forfatningskampen stod Berntsen som nævnt til "højre" for J.C. Christensen, men under debatten om en grundlovsrevision, som stod på især i perioden mellem 1905 og 1915, stod han snarere til "venstre". I den periode var J.C. Christensen bannerfører for den del af Venstre, der var imod

Berntsen i moden alder og med "sildesalat".
Kilde: Højby Lokalhitoriske Arkiv.

drastiske ændringer af forfatningen. De var kort fortalt bange for Socialdemokraterne, der netop i disse år stormede frem og samtidig stadig var præget af den revolutionære retorik. Socialdemokratiet var et socialistisk parti, og det skræmte venstrefolk som J.C. Christensen, der pludselig øjnede Landstinget som Venstres mulighed for at sætte sig tungt på den politiske udvikling. Med den eksisterende valglov, der ikke tog højde for periodens store vandring fra land til by, var landdistrikterne markant overrepræsenterede, og det var klart til Venstres fordel. Der kom derfor i forhold til grundlovsspørgsmålet en deling i Venstre mellem dem, der som Berntsen så et opgør med den privilegerede valgret som en logisk konsekvens af kampen fra slutningen af 1800-tallet, og så dem,

der som J.C. Christensen og klart af strategiske årsager talte for en grundlovsændring i to faser.

På det punkt, vi i år har fejret grundloven af 1915 for, nemlig kvindevalgretten, var der faktisk ikke den store uenighed. Det var mere de tekniske spørgsmål, ikke mindst om Landstingets sammensætning og om valgloven, der delte vandene, både internt i Venstre og partierne imellem. Socialdemokratiet fremsatte allerede i 1907 et vidtgående forslag til en grundlovsrevision, og i 1909 fremsatte den første radikale regering også et grundlovsforslag med afskaffelse af den privilegerede valgret til Landstinget, nedsættelse af valgets alderen til 25 år, naturligvis med den almindelige valgret og med indførelse af et folkeafstemningsprincip. Forslaget kunne ikke gennemføres, men det spillede bolden over på Venstres bane netop på det tidspunkt, da Berntsen blev konseilspræsident.

Det gjorde han i 1910. Venstre fik et godt valg, og på grund af den skæve fordeling af Folketingets mandater fik Venstre alene et spinkelt flertal, og der var derfor ingen tvivl om, at Venstre skulle danne regering. J.C. Christensen var så plettet af Alberti-skandalen, at det ikke kunne blive ham, men han havde stadig magten i Venstres gruppe og besluttede at lade kongen, Frederik 8., træffe valget. Det faldt på Berntsen, som kongen havde fået et særdeles godt forhold til, blandt andet i den periode, da Berntsen havde virket som indenrigsminister. Kongen værdsatte hans pragmatiske natur og ikke mindst hans forsvarsinteresse og nationale sindelag. Det er i den forbindelse et lidt overset aspekt af Berntsens biografi, at han var meget engageret i skyttebevægelsen og blandt andet var

med til at gøre Odense Amts Skytteforening til en af de største i landet. Fra 1910, til 1922 var han desuden formand for De Danske Skytteforeninger. Da han blev konseilspræsident i 1910 blev han samtidig forsvarsminister, hvilket bestemt ikke var noget tilfælde. Berntsen udtalte selv på et senere tidspunkt, at hans samarbejde med Frederik 8. var den bedste oplevelse i hans politiske liv.

Som konseilspræsident satte Berntsen en grundlovsændring højt på sin politiske dagsorden. Han var naturligvis ikke i tvivl om den almindelige valgret – han havde for eksempel længe, og typisk for ham, argumenteret for kvindevalgretten ved at fremhæve sin egen mor og hendes fortræffeligheder – hvorfor skulle hun ikke kunne stemme? Men i spørgsmålet om Landstingets sammensætning stod han som nævnt i opposition til J.C. Christensen. Berntsen ønskede nemlig en afskaffelse af den privilegerede valgret, altså det system, der sikrede de store jordbesiddere en forrang. På trods af stor modstand fra blandt andre J.C. Christensen udarbejdede Berntsen sit forslag til en grundlovsrevision, der erstattede den privilegerede valgret til Landstinget, med et Landsting valgt af de kommunale råds medlemmer. Forslaget blev fremsat i Rigsdagen i oktober 1912.

Det blev dog ikke Berntsen, der fik æren af at følge grundlovsforslaget igennem. Han måtte træde tilbage efter valget i 1913, da de radikale dannede den regering, der sad helt frem til 1920. Venstre fik fortsat flest mandater i Folketinget, men Socialdemokratiet fik for første gang flere stemmer, så det var J.C. Christensen, der leverede dødsstødet til Berntsen. Han skrev i sit eget ugeblad: ”*Magten i Folketinget er lagt i de radi-*

Den ældre Berntsen. Kilde: Wikipedia.

kale partiers hånd, og med magten følger ledelsen og ansvaret.”⁸

Det blev derfor den radikale C. Zahle, der i 1915 fik vedtaget den nye grundlov. Det endte faktisk med at blive en mindre vidtgående reform end Berntsens forslag, idet J.C. Christensen fik indført, at Landstinget skulle vælges med en valgretsalder på 35 år, og så gik man væk fra ideen om indirekte valg gennem de kommunale råd. Derudover fik han indført det berømte princip om, at en senere grundlovsændring skulle kræve, at 45 % af alle stemmeberettigede skulle stemme for den ved en folkeafstemning. Det var det princip, der fældede Staunings forslag til en grundlovsrevision i 1939, og det var det princip, der var tæt på at fælde grundloven af 1953. Ved den lejlighed sænkedes dette tal i øvrigt til 40 %, men

vi skylder stadig J.C. Christensen, at det er meget svært at ændre den danske grundlov. Men man nåede altså til enighed i 1915, også om valgloven, altså principperne for, hvordan mandaterne skulle fordeles. Det var det, der fik de konservative med ombord, så i 1915 kunne de fire ”gamle” partier i dansk politik sammen stå bag den nye grundlov.

Selv om Berntsen ikke fik sit eget grundlovsforlag gennemført, var han altså en central aktør i processen frem mod ændringen, og der er især grund til at huske ham især for hans kamp imod den privilegerede valgret til Landstinget på et tidspunkt, da det ikke var opportunt hverken for ham eller Venstre. Allerede i samtiden var det derfor almindeligt anerkendt, at Berntsen var en helt afgørende aktør i forhold til at få enderne til at mødes, og på Herman Vedels berømte maleri *Fra forhandlingerne om Grundloven af 5. juni 1915*, der (næppe uden bagtanke) hænger i samtaleværelset på Christiansborg, altså der hvor medlemmer af Rigsdagens to kamre kunne mødes, ser man Berntsen afslappet, med overblik og ikke mindst placeret helt i centrum, næsten som herre for den noget mindre Zahle.

Der er så i øvrigt ingen tvivl om, at det for Berntsen var et kæmpe nederlag, at han ikke kom til at føre grundlovsændringen igennem. I 1944, i anledning af 100-året for hans fødsel, skrev en af hans sønner, Aage Berntsen, der var overlæge og dr.med. (og i øvrigt forfatter til teksten i Carl Nielsens *Fynsk Forår*): ”*Kun én Gang har jeg set ham virkelig ”slaaet ned”. Det var, da J.C. Christensen væltede Ministeriet, før Grundloven skulle gennemføres. Han sagde ikke et ondt Ord, men lagde sig til Sengs med An-*

sigtet ind mod Væggen som et saaret Dyr.”⁹ Berntsen gled dog ingenlunde ud af politik. Han kom tilbage som minister i ministeriet Neergaard i 1920-24 (som forsvarsminister i 1920-22 og uden portefølje 1922-24), og han opnåede i det hele taget en rolle som nestor i sit parti – og som en af kæmperne i fynsk politik, måske den største fynske politiker nogensinde. Han døde i 1927 og blev begravet i Højby.

Berntsen og det danske demokrati

Men hvad kan vi så bruge historien om Berntsen til, hvis vi udbreder perspektivet til spørgsmålet om den demokratisering, der fandt sted fra midten af 1800-tallet og frem til begyndelsen af det 20. århundrede?

Jeg tror faktisk, at vi kan bruge ham til en hel del. Lad os begynde med den socialhistoriske betragtning. Det er nemlig i sig selv bemærkelsesværdigt, at Danmark på et så tidligt tidspunkt, i 1915, fik en grundlov, der på væsentlige punkter var udarbejdet af en mand med en så jævn baggrund som Berntsens. Hvor mange steder i Europa finder vi på dette tidspunkt en statsminister, udpeget af en konge, med en så jævn baggrund og uden formel uddannelse? Næppe mange steder, og det siger noget interessant om dansk historie og dansk demokratisering, at vi aldrig for alvor har gjort et nummer ud af netop dette træk. Det kendetegner simpelthen moderne dansk historie, at de gamle eliter kom svagt ind i den moderne verden. Sammenligner man med andre lande i Europa, kom for eksempel adelen, kirken, højborgerskabet og militæret ret svage ind i det 20. århundrede. Med et ældre, men stadig brugbart udtryk, kunne man sige, at det moderne

Berntsen ved Glavendrupstenen, der blev rejst i anledning af kvindevalgrettens indførelse i 1915.
Kilde: Sønder sø & Omegns Lokalhitoriske Arkiv.

Danmark i stedet blev bygget af de folkelige bevægelser, hvoraf den væsentligste i Berntsens periode var venstrebevægelsen, eller landbodemokratiet, som den også blev kaldt. Senere kom Socialdemokratiet til at stå mindst lige så stærkt, men Socialdemokratiet har netop det til fælles med Venstre, at de som partier er rundet af folkelige bevægelser, der blev skabt i det 19. århundrede som demokratiske og folkelige bevægelser. Det er en udvikling, der på lange stræk har paralleller i andre nordiske lande, så man skal være varsom med at gøre den til en unik dansk historie. Men når det forbehold er gjort, tror jeg faktisk, at fænomenet har været stærkest i Danmark, og det har sat varige præg på dansk politik.

Mere idéhistorisk giver historien om Berntsen os anledning til at spekulere over grundtvigianismens betydning i dansk politisk historie. Der er absolut ingen tvivl om, at det kristne budskab i den grundtvigske aftapning stod helt

centralt for Berntsen. Der kunne fremdrages mange eksempler i den sammenhæng – her skal vi nøjes med et uddrag fra et foredrag om salmer og salmedigtere (nærmere bestemt om de tre store: Kingo, Brorson og Grundtvig), som Berntsen holdt, som minister, i Aldersro Kirke i København d. 21. februar 1921: ”Jeg glemmer aldrig den første Gang, jeg var i Kirke i København. Jeg var kun 19 Aar gammel, og min gamle, uforglemmelige Lærer, den bekendte Skolemand Christen Kold, spurgte mig, om jeg ikke i Sommerferien havde Lyst til at følge med ham til København, saa skulde jeg faa Lejlighed til at høre den berømte Præst og Salmedigter Grundtvig. Jeg fulgte saa med herover, og da jeg en Søndag Morgen ved Gudstjenestens Begyndelse traadte ind i den lille Kirke i Vartov, som den gang laa omtrent ved Indgangen til København, da sang Menigheden: ”Guds Menighed, syng for vor Skaber i Løn”, og aldrig i mit Liv syntes

Klaus Berntsen havde et kæmpe netværk. Her et billede af hans jordefærd i Højby.
Kilde: Højby Lokalhitoriske Arkiv.

jeg at have hørt saadan en Lousang. Det var, som om jeg blev løftet fra Gulvet, jeg kunde ikke høre Orglet undtaget lige, naar det slog Tonen an, Menighedssangen var saa stærk og varm og inderlig, at det maatte smelte Hjertet, syntes jeg, i ethvert Menneske, der hørte det.”¹⁰

Men hvad betød så denne grundtvigske forankring for Berntsens politiske virke – og hvad betød den for grundloven af 1915? Her vil min påstand være, at der var en nær forbindelse, idet hele hans politiske virke var dybt påvirket af de grundtvigske tanker. På dette punkt er han nærmest det rene eksempel på den grundtvigske venstremand. Hans kamp for ligeretstanken, som grundloven af 1915 mere end noget andet er et monument over, var således ikke rundet af en direkte formuleret ideologi eller af en bestemt konstitutionel opfattelse, den var rundet af den grundtvigske etik – når vi

alle er lige for Vorherre, skal vi også alle være lige i politiske spørgsmål. I en mindeartikel fra 1955 formulerede den ene af hans sønner, Olaf Berntsen, det således:

”Jeg tror ikke, at min far nogensinde så klart, at de bånd, som løsnedes ved enevældens ophør, efterhånden måtte blive slappere og slappere, således at de fleste lande i dag befinder sig langt længere til venstre, end han nogensinde havde forudset. Fars opfattelse af folkestyret var baseret på et religiøst princip og den deraf følgende etik, uden hvilken demokrati formodentlig slet ikke kan opretholdes i længden.”¹¹

Det siger i dette lys ikke så lidt om Berntsen og hans syn på det danske demokratis rødder, at han i 1916 genudgav to bind med danske folkeeventyr, ”samlede og udgivne for Skolen og Hjemmet”. Et halvt århundrede tidligere udsendte han selv en opfordring til lærere over det

ganske land om at optegne og indsende, hvad der i forskellige egne endnu levede i folkemunde af folkeeventyr. Det første bind udkom i 1873, det andet i 1883, og i 1916 kom så genudgivelsen. I forordet skrev han, at det handlede om at gøre op med den herskende tankegang i ledende kredse, hvor man gjorde grin med almu- en og dens kærlighed for det rige billed- sprog, ”der har fundet Udtryk gennem Folke-Eventyr og Sagn, og som gen- nem mundtlig Overlevering gik i Arv fra Slægtled til Slægtled i Tusinder af Hjem. Derved blev Folkets poetiske Sans beva- ret, og fra Midten af det nittende Aar- hundrede blev det Kilden til, at der nu, og ikke mindst i den danske Bondestand, er opladte Øren og Hjerter for den po- etiske Form, under hvilken Undervisnin- gen paa mange Omraader kan meddeles yngre og ældre saavel i Højskolen som i Folke- og Friskolen”.¹²

Venstrefolk som Berntsen kæmpede den demokratiske sag i forfatningskam- pen, og for Berntsens vedkommende fortsatte den kamp i spørgsmålet om Landstingets sammensætning i den nye grundlov, men for venstrefolk på denne tid blev grundloven ikke betragtet som demokratiets fundament – grundloven var for dem en ramme om en demokratisk grundindstilling i det danske folk, der var udviklet gennem generationer. Filosof- fen Harald Høffding satte i en grundlovs- tale fra 1889 ord på denne romantiske demokratiopfattelse, som Berntsen var et så rent eksempel på og som grund- vigsk venstremand en tidstypisk bærer af: ”Det danske Demokrati deler ikke Skæbne med den danske Grundlov. For- di Grundloven er sat ud af Verden, er Demokratiet det ikke (...) Saa længe der i Danmark lever et Folk med en fast Vilje

til at være sig selv, til at arbejde med sin bedste Kraft i Livets forskellige Forhold, til – i onde som i gode Tider – at tale sit eget Sprog, tænke med sit eget Hoved og følge sit eget Hjertes Overbevisning, saa længe bestaar der et dansk Demo- krati.”¹³

Noter

- 1 Jørgen Elklit: ”Election Laws and Electoral Behaviour in Denmark until 1920”; i: Otto Büsch (red.): *Wählerbewegung in der europäischen Geschichte* (Berlin 1980) s. 372.
- 2 Se f.eks. Palle Svensson: ”Var vore forfatnings- fædre demokrater?”; i: *Temp: Tidsskrift for historie* nr. 5 (2012), s. 5-27 og Jeppe Nevers: ”Et spørgsmål om balance: Aristokrati og de- mokrati i 1800-tallets debat”; i: Lars Bisgaard & Mogens Kragsig Jensen (red.): *Den danske adel siden 1849* (Gads Forlag, 2015).
- 3 Se f.eks. Troels Fink: *Estruptidens politiske historie*, bd. 1-2 (Odense Universitetsforlag 1986) og for et bredt overblik Tim Knudsen: *Fra enevælde til folkestyre: Dansk demokratihi- storie indtil 1973* (Akademisk Forlag 2006).
- 4 De biografiske oplysninger bygger på Dansk biografisk leksikon, diverse materia- ler i Berntsens privatarkiv samt litteraturen om Klaus Berntsen, f.eks. Kirsten Flensborg Petersen: ”Klaus Berntsen og Carl Nielsen”; i: *Magasin fra Det kongelige Bibliotek*, Årgang 14 (1999), nr. 2, s. 45-55.
- 5 Klaus Berntsens privatarkiv, Rigsarkivet.
- 6 Brev fra CN til KB, Klaus Berntsens privatar- kiv, Rigsarkivet.
- 7 Skrivelse i Klaus Berntsens privatarkiv, Rigs- arkivet.
- 8 Citeret efter Vagn Dybdahl: *De nye klasser, 1870-1913, Danmarks Historie*, bd. 12 (Politi- kens Forlag 1964) s. 503.
- 9 *Fyns Venstreblad* 6. juni 1944.
- 10 Tale i Klaus Berntsens privatarkiv, Rigsarkivet.
- 11 *Dagens Nyheder*, 18. september 1955.
- 12 Klaus Berntsen: *Folke-Eventyr samlede og udgivne for Skolen og Hjemmet*, bd. 1-2 (Gyl- dendal 1916).
- 13 Harald Høffding: ”For Demokratiet: Tale ved Grundlovsfesten paa Frederiksberg”, *Politi- ken* 6. juni 1889.